

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ІНОЗЕМНИМ ГРОМАДЯНАМ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ УКРАЇНИ

***Анотація** В роботі досліджено питання державного регулювання процесу надання освітніх послуг іноземним громадянам вищими навчальними закладами, обґрунтовано концептуальні засади державного регулювання та основні вимоги для побудови ефективного механізму державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам.*

***Ключові слова:** державне регулювання, вища освіта, експорт освітніх послуг, іноземні студенти, організаційно – економічний механізм*

Постановка проблеми. В сучасних умовах відбувається підсилення ролі вищої освіти, зокрема актуальним питанням є державне регулювання в сфері вищої освіти в цілому та різних напрямів зокрема. Так одним з провідних міжнародних напрямів розвитку системи вищої освіти є надання освітніх послуг іноземним громадянам. Тому постають питання забезпечення ефективного державного регулювання в сфері надання освітніх послуг іноземним громадянам, розробки дієвих механізмів державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Провідні науковці України вивчаючи сутність та особливості державного регулювання в сфері вищої освіти в своїх роботах приділяють увагу різним аспектам організації цієї діяльності в Україні.

Предметом дослідження Л.І.Антошкіної, Т.М.Боголіб, І.С.Каленюк, [1,2,3] стали проблеми організації ефективного управління системою освіти, державного регулювання вищої освіти як сфери економічної діяльності у системі ринкових відносин, удосконалення фінансового забезпечення розвитку вітчизняної вищої освіти. В цілому в питаннях державного регулювання вищої освіти науковці визначають розвиток різних напрямів, але питанням державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам не було приділено достатньої уваги.

Ціль роботи. Дослідити теоретико – методичні основи державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам вищими навчальними закладами України.

Виклад основного матеріалу. Світові економічні кризи останніх років знову продемонстрували необхідність державного регулювання економікою, необхідність доповнення методами державного впливу тих ланок соціально-економічного життя, що мають недостатній розвиток або носять суспільно-стратегічний інтерес. Однією з таких галузей виступає вища освіта, що є не тільки соціально значущою галуззю, а й сучасним науково-виробничим комплексом, здатним забезпечити стабільний розвиток країни та значні фінансові надходження. Особливим міжнародним проявом розвитку галузі вищої освіти України є надання освітніх послуг іноземним громадянам, цей напрям в світі поступово перетворюється на надприбутковий бізнес, тому потребує додаткової підтримки та активізації розвитку.

Теоретичними засадами державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам виступає синергетичний підхід, центральним поняттям якого є система. Система розглядається «як стійка сукупність залежних одне від одного елементів та їх взаємопов'язаних дій, спільне функціонування яких спрямоване на досягнення мети» [4].

В сфері надання освітніх послуг іноземним громадянам в галузі вищої освіти регуляторна діяльність держави може реалізовуватись на етапах планування, впорядкування соціально-економічних процесів на ринку освітніх послуг для іноземних громадян, формування стратегічних напрямів, та розробки державних програм розвитку експорту освітніх послуг, законодавчого і інституційного забезпечення, координації діяльності та усунення суперечностей між органами державної влади.

Державне регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам, на нашу думку, – це цілеспрямований вплив держави сукупністю методів та інструментів, за допомогою яких держава через центральні органи виконавчої

влади впливає на розвиток процесу надання освітніх послуг іноземним громадянам в сфері вищої освіти.

Система державного регулювання діяльності з надання освітніх послуг для іноземних громадян має включати такі етапи:

- Визначення основних функцій системи регулювання.
- Напрями проведення соціально-економічних трансформацій, відповідно до функцій системи регулювання.
- Визначення основних суб'єктів та об'єкту державного регулювання.
- Інструментарій для забезпечення цілей регулювання.
- Організаційно-економічний механізм здійснення діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам.

Сукупність засобів, методів і прийомів систематичного, послідовного і науково обґрунтованого державного регуляторного впливу на систему вищої освіти складає методика державного регулювання. Об'єктами державного регулювання в сфері вищої освіти та надання освітніх послуг іноземним громадянам виступають соціально-економічні процеси надання освітніх послуг іноземним громадянам, а також комплекс дій, пов'язаних з залученням та запрошенням на навчання іноземних громадян.

Суб'єктами державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України, Міністерство закордонних справ, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба, Служба безпеки України інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні ВНЗ, а також органи місцевого і громадського самоврядування.

Методологічно державне регулювання спирається на дію економічних законів та здійснює свій вплив за допомогою стимулів, важелів, регуляторів. Розглянемо комплекс методів та інструментів, за допомогою яких держава має можливість впливати на функціонування вищої освіти та надання освітніх послуг іноземним громадянам у ВНЗ. Використання того чи іншого

методу визначається низкою факторів, що прийнятні та можливі до використання у конкретному випадку.

Методи державного регулювання класифікуються за двома ознаками: за формами впливу та засобами впливу. За формами впливу методи державного регулювання поділяють на дві групи: методи прямого та непрямого впливу. Залежно від засобів впливу виділяють правові, адміністративні, економічні та неформальні методи.

Розглянемо ці методи відповідно до державного регулювання діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам.

Перш за все, до методів прямого впливу на процес надання освітніх послуг іноземним громадянам ми можемо виділити такі інструменти як: ліцензування діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам, акредитація, державне замовлення на навчання іноземних громадян, встановлення державних стандартів освіти, вимога адаптації навчальних планів і програм до підготовки іноземних громадян, вимога отримання ліцензії на діяльність пов'язану з набором іноземних студентів для СПД та ін.

Методи непрямого впливу – це, зазвичай, економічні методи, які стимулюють СПД та ВНЗ до провадження діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам, створення відповідних привабливих умов для здійснення діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам; на жаль, ця категорія методів впливу на сьогоднішній день недостатньо розвинута.

Розглянемо методи відповідно до засобів впливу:

Правові методи – це встановлення норм і правил поведінки суб'єктів при реалізації своїх функцій. Слід сказати, що процес освітньої діяльності та взаємодії ВНЗ з іноземними студентами на сьогодні достатньо регламентовані зокрема Законом України «Про вищу освіту», Постановою КМУ від 05.08.1998 р. № 1238 «Про затвердження Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів України», Постановою КМУ від 26.02.1993 № 136 «Про навчання

іноземних громадян в Україні» та ін. Що стосується взаємодії інших учасників ринку, то їх відносини недостатньо чітко регламентовані і потребують подальшого вдосконалення.

Економічні методи регулювання діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам, як було зазначено вище, не набули достатнього розвитку, створені загальні організаційно-економічні умови функціонування суб'єктів, тому економічні методи регулювання потребують подальшого розвитку.

Адміністративні методи впливу на здійснення діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам широко представлені: це ліцензування і акредитація діяльності, вимоги додержання норм міграційного законодавства, широкий ряд визначених адміністративних методів впливу на суб'єктів здійснення діяльності з надання освітніх послуг для іноземних громадян, ВНЗ, СПД в разі порушення міграційного законодавства. Можливість впливу на процес надання освітніх послуг іноземним громадянам великої кількості державних органів влади, які мають опосередкований, але досить значний вплив, – це СБУ, МВС, ДМС, Державна прикордонна служба, органи прокуратури, які проводять постійні перевірки, профілактичні заходи тощо. Вказані чинники в цілому негативно впливають на процес надання освітніх послуг іноземним громадянам.

Неформальними методами впливу на розвиток діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам є формування позитивного іміджу України та системи освіти України, формування толерантного ставлення до іноземних громадян, пропагування розвитку мобільності в системі освіти тощо. Слід зазначити, що ці методи державного впливу не розвинуті, певні кроки, наприклад, з формування позитивного іміджу системи освіти були зроблені лише декілька років тому, коли був створений сайт та відзняті ролики з рекламою системи освіти України, створений імідж-центр, орієнтований на іноземних громадян, але згадана діяльність потребує подальшого активного розвитку.

При розгляді державного регулювання процесу надання освітніх послуг іноземним громадянам необхідно розглянути інструменти впливу. Так, узагальнюючи підходи науковців в сфері державного регулювання, ми можемо виділити такі інструменти в питаннях надання освітніх послуг іноземним громадянам, як податки, тарифи, інвестиції, ліцензії, квоти, субсидії, субвенції, фінансування галузі, державні цільові програми та ін.

Підводячи підсумок, зазначимо, що методи прямого та адміністративного впливу при державному регулюванні надання освітніх послуг іноземним громадянам в Україні розвинуті краще, ніж методи опосередкованого економічного впливу, при цьому методи прямого впливу, на нашу думку, носять радше обмежувальний характер, при цьому методи економічного розвитку та стимулювання потребують доопрацювання та удосконалення, проте вбачається доцільним розвиток саме непрямих методів регулювання.

Державне регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам, або експорту освітніх послуг вимагає впровадження та ефективної дії організаційно-економічного механізму. Необхідно розглянути поняття організаційно-економічного механізму для розуміння суті та принципу дії. Значна частина економічних механізмів розробляється шляхом логічної побудови для визначення об'єкту управління та можливого впливу на нього з боку суб'єктів управління.

Ринковий механізм функціонування економіки ставить нові вимоги до організаційно-економічних механізмів всіх структур держави, включаючи і освітню галузь. Оскільки освітня галузь все більше перетворюється із суто гуманітарної, неприбуткової галузі на економічно-виробничу галузь національної економіки, то, зокрема, О.В. Ареф'єва, Т.В. Харчук, поширюють поняття виробничої галузі на сферу освіти. При цьому зазначають, що освіта як галузь народного господарства є системою освітніх закладів, організацій і підприємств, які здійснюють головним чином освітню діяльність, спрямовану на задоволення різноманітних потреб населення в

освітніх послугах [5, с. 66–67]. Тому в сучасних умовах зростає потреба державного регулювання вищої освіти, а також необхідна розробка, впровадження та пристосування організаційно-економічного механізму надання освітніх послуг іноземним громадянам до ринкових умов господарювання.

Виходячи з того, що економічний механізм є системою взаємозв'язків між суб'єктами та економічних явищ, які виникають у певних умовах під дією множини факторів, то теоретично економічних механізмів може існувати стільки, скільки існує у кожній системі взаємопов'язаних явищ за певних умов.

Механізм державного регулювання – це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об'єкт управління.

Таким чином, можна стверджувати про існування великої кількості організаційно-економічних механізмів в різних сферах економічної діяльності, не є виключенням і сфера освіти. В сфері освіти і науки, розвитку інноваційної діяльності, провідні економісти України виділяють велику кількість організаційно економічних механізмів.

Тому ми можемо визначити: Механізм державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам є впорядкований комплекс елементів, який забезпечує організаційно-економічну взаємодію між всіма учасниками процесу надання освітніх послуг іноземним громадянам з метою забезпечення інтересів держави в сфері міжнародного напряму розвитку вищої освіти.

Таким чином, розглядаючи сферу вищої освіти як організаційно-виробничу галузь, ми можемо розробити організаційно-економічний механізм надання освітніх послуг іноземним громадянам.

Розглядаючи сутність організаційно-економічного механізму надання освітніх послуг іноземним громадянам слід відмітити необхідність зміни

парадигми сприйняття цієї діяльності. Як було запропоновано вище діяльність з надання освітніх послуг іноземним громадянам повинна мати ознаки економічної діяльності з комплексним підходом до забезпечення повного циклу дій пов'язаних з експортом освітніх послуг на світовий ринок. Тому з точки зору державного регулювання необхідно впровадження ефективного організаційно-економічного механізму експорту освітніх послуг для іноземних громадян, як економічної діяльності в якій комплексно пов'язані питання пошуку іноземних студентів, запрошення на навчання, в'їзду на навчання, отримання освітніх послуг та виїзду з України. Саме таке комплексне сприйняття діяльності необхідне для державного регулювання всього процесу експорту освітніх послуг, а не окремих елементів цього процесу. При розрізненому державному регулюванні не завжди можливо реалізувати забезпечення інтересів всіх сторін та учасників, що здійснюють надання освітніх послуг іноземним громадянам. Необхідно встановлення чіткого взаємозв'язку, суворої упорядкованості та визначення ступеня важливості елементів, які в неї входять, та встановлення прямих взаємозв'язків між всіма елементами. Крім того необхідно зробити перехід в даному випадку від соціальної функції освіти до комерційно-виробничої. Зміни системи поглядів на систему вищої освіти як виробничої галузі. Крім того необхідно розглянути інструментарій, який дозволить забезпечити максимальний рівень ефективності за рахунок якісних перетворень у системі.

Таким чином ми пропонуємо розглядати: Механізм державного регулювання експорту освітніх послуг як впорядкований єдиний комплекс взаємопов'язаних елементів на всіх стадіях здійснення експортної діяльності, який забезпечує організаційно-економічну взаємодію між всіма учасниками експорту освітніх послуг з метою забезпечення інтересів держави в міжнародній торгівлі послугами та розвитку системи вищої освіти як соціально-виробничої галузі економіки країни.

Тобто необхідно сприйняття на державному рівні сфери вищої освіти як виробничої галузі що має велике соціальне значення для економіки країни

та суспільного розвитку. Це нова форма організації сучасного виробництва, що має в своїй основі людський капітал та знання, що накопичені в суспільстві. Тому організаційно – економічний механізм повинен мати в своїй основі блоки, що пов'язані з усіма етапами експорту освітніх послуг та розглядатися як єдиний комплекс.

Висновки: Таким чином реалізація державного регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам дозволить максимально ефективно використовувати наявні можливості для розвитку цього напрямку. Зміна системи поглядів та комплексне сприйняття процесу надання освітніх послуг іноземним громадянам як комерційної діяльності ВНЗ з експорту освітніх послуг, дозволить ефективно здійснювати державне регулювання на всіх етапах експорту. Державне регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам повинно здійснюватися через організаційно-економічний механізм експорту освітніх послуг, який представляє впорядкований єдиний комплекс взаємопов'язаних елементів на всіх стадіях здійснення експортної діяльності. Основною метою цього механізму повинно бути забезпечення інтересів держави в міжнародній торгівлі послугами та розвитку системи вищої освіти як соціально-виробничої галузі економіки країни.

Література.

1. Антошкіна Л.І. Вища освіта в системі суспільних інтересів: Монографія.- Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008.-284 с. С.28-46
2. Боголіб Т.М. Розвиток інноваційної економіки і елітна освіта // Економічний вісник університету: зб. наук. праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Спец. вип., т. 1: Умови економічного росту в країнах з ринковою економікою: матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф. – С. 9–13.
3. Каленюк І.С. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія / І.С. Каленюк, О.В. Куклін. – К.: Знання, 2012. – 343 с. – (Сучасна наука).

4. Амоша О.І. Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні / О.І. Амоша // Економіка промисловості. – 2006. – № 5. – С. 15–21.

5. Ареф'єва О.В., Харчук Т.В. Управління розвитком людського капіталу в системі вищої освіти: Монографія. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2008. – 207 с.

Аннотация В работе исследованы вопросы государственного регулирования процесса предоставления образовательных услуг иностранным гражданам вузами, обоснованы концептуальные основы государственного регулирования и основные требования для построения эффективного механизма государственного регулирования предоставления образовательных услуг иностранным гражданам.

Ключевые слова государственное регулирование, высшее образование, экспорт образовательных услуг, иностранные студенты, организационно - экономический механизм

Summary. In this work investigated the theoretical - methodological bases of state regulation of providing educational services to foreign students by university of Ukraine.

Theoretical principle of state regulation of providing educational services to foreign nationals is synergistic approach, and system as the central concept of it.

Methodologically government regulation is based on the operation of economic laws and carries their influence through stimulus, levers and regulators.

The methods of state regulation are classified according to two criteria: the forms of influence and means of influence. By forms of influence government regulation methods are divided into two groups: methods of direct and indirect effects. Depending on means of influence are legal, administrative, economic, and informal methods.

State regulation of providing educational services to foreign nationals, in our opinion - is focused on the impact the state by set of methods and tools through central authorities and influences the development process of educational services for foreign students in higher education.

State regulation of providing educational services to foreign nationals or export of educational services requires implementation and effective operation of the organizational-economic mechanism. Activities to provide educational services to foreign nationals should have signs of economic activities in a comprehensive approach to ensure the full cycle of action associated with the export of educational services to the global market.

Therefore, in terms of government regulation is necessary to implement effective organizational and economic mechanism of export of educational services for foreign citizens, as an economic activity in which the complex issues related to finding foreign students invited to study, entry to the study, receiving educational services and departure from Ukraine.

Key words: government regulation, higher education, the export of educational services, foreign students, organizational - economic mechanism